

Novi primitivizem

Bilo je nekoč v podzemlju Sarajeva

Gregor Bauman

Danes se v CUK Kino Šiška odpira razstava *Zabranjeno pušenje: Novi primitivizem za začetnike*, ki se bo končala v soboto s koncertom legendarne sarajevske zasedbe Zabranjeno pušenje. V času, odkar se je v Sarajevu rodil novi primitivizem, je postalo jasno nekaj: brez tega gibanja danes ne bi bili normalni. No, vsaj nekateri ne.

Bila je pomlad tistega leta, ko je sirena v nekdanji Jugoslaviji zadnjič spomnila na 4. maj. Pet pripadnikov JLA, rojenih »od Vardarja pa do Triglava«, se je odločilo, da popoldne na nogometnem igrišču kasarne Sedem sekretarjev SKOJ odigra veličastno partijo *hrkljuša*, izmišljenega nebuloznega športa, ki so ga v enem izmed svojih skečev predstavili ustvarjalci kulturne oddaje *Top lista nadrealista* na sarajevski televiziji. V za hrkljuš primerni opravi – zimske frotiraste podhlače, razcefrane spodnje majice in podkape – se je skupinica lotila rušenja rekorda Nadrealistov, ko je njihovo početje detektiralo sokolje oko dežurnega oficirja. Nedo dolgo zatem se je cela postava v primernejših oblačilih znašla na raportu. Poročnik je med histeričnim vpitjem vedno bolj izgubljal stik z realnostjo: slišati je bilo vse obrabljene fraze, od kršenja pravil službe do tega, kaj si bo mislilo ljudstvo. In ko se je končno malce umiril, je vprašal: »Pa kaj vam je to?« »Hrkljuš, tovariš poročnik,« mu je odgovoril eden izmed »igralcev«, ki je danes župan Bosanske Krupe, in dodal: »Ne bojte se, saj smo upoštevali načelo bratstva in enotnosti.« Takrat je poročniku dokončno prekipelo. »Pa *je-bem vam bratstvo i jedinstvo*,« je zabrusil, sočasno zavedajoč se težkih besed, ter nas za teden dni kot »prostovoljno« enoto poslal nalagat premog v kasarniško kurilnico.

Zaznamovali so neko generacijo

Čemu ta anekdota, se morda sprašujete. Odgovor je sila preprost: po eni strani lahko vidimo, kako obsežen in daljnosežen vpliv je imel novi primitivizem, katerega del je bila tudi Top lista nadrealista, na jugoslovansko okolje 80. let in takrat odraščajočo generacijo, po drugi strani pa je v ta prostor vpeljal slutnjo neke tragedije v času, ko so si očetje »guzonjinih sinov« zatiskali oči in še vedno paradirali z umetno sestavljenimi parolami, v katere ni verjel nihče več, tudi sami ne. Četudi je ekipa Nadrealistov

– kot je pred kratkim poudaril **Sejo Sexon** (ustanovitelj skupine **Zabranjeno pušenje**, s pravim imenom Davor Sučić) – o tem razmišljala kot o nečem nemogočem, se je nekaj let pozneje uresničilo prav vse tisto, česar so se lotevali v svojih oddajah: od militantnega primitivizma in svinčene baleta jugoslovanskih vojn do »starega kamiondžije« in delitve Bosne na kantone.

Humor se namreč še nikdar ni tako cinično poigral z nikomer kot prav s protagonisti novega primitivizma; no, morda z Andyjem Kaufmanom, a je to že druga zgodba. Vse, iz česar so se Nadrealisti tako odkrito norčevali, se je uresničilo na njihovem dvorišču, in to v veliko hujši obliki, kot so bile to delitev Sarajeva (oziroma Jugoslavije) na vzhodni in zahodni del, igre na meji ali – v zadnji sezoni – razdelitev stolpnice in celo stanovanja na posamezne države, čemur smo bili konec leta 1991 na zadnji turneji (že okrnjene) Top liste nadrealista priča tudi obiskovalci kluba K4. Celo posrečeni jezerniški skeč na relaciji Magic Johnson - Vlade Divac o tem, kako se aids prenaša prek mila, ni požel toliko skupinskega smeha. Rane iz naselja Dobrinja so še danes »živi« opomin tega, da satira včasih zaostane za realnostjo. Klasični primitivizem je bil na koncu močnejši od tistih, ki so se iz njega v opoziciji odkrito norčevali. Začelo se je seveda drugače.

Sarajevski odgovor na novi val

Novi primitivizem je nastal kot odgovor na stanje duha v Sarajevu v poznih sedemdesetih let 20. stoletja, ali – bolj rečeno – zevajočega praznega prostora med ljudmi iz (družbene in politične) estrade in vsakodnevn *rajo*, ki jo je Alexandre Dumas nekoč označil kot *demi-monde*; na tem robu sprejemljivega se je zbirala mladež, katerih razmišljanje in oblačenje ni bilo »po JUS-u« ali moralno-politično primereno. Že z načinom obnašanja so obračunavali z zahtevanimi trendi v družbi, da o odnosu do politične elite, katere

potomci so bili v družbi enakopravnih – za razliko od njih – privilegirani, ne izgubljam besed. In ker jim ni bilo mar za takratne standarde, tudi niso dobili podpore v različnih socladrinskih krožkih; preostala jim je samo klet v Ulici Fuada Midžića, ki so jo po svoje poimenovali *Zaborav* (Pozaba) in jo lahko razumemo kot nekakšno jugoslovansko vzporednico butikcu Malcolm McLarna v Londonu.

Kot že tolikokrat poprej in kasneje je prav garažni milje predstavljal prostor navdiha, kjer je bila gradnja identitete podvržena najbolj osebnim umetniškim ekspresijam, in dejstva, da je biti svoboden osnovna človeška težnja. V tem času so se začele na prostoru bivše Jugoslavije dogajati podobne stvari kot drugje po svetu, in mulci iz garaže so bili dovzetni za te spremembe: novi primitivizem je tako postal del odgovora na punk in novi val v obdobju, ko je na sceni prevladovala kičasta nova romantika. Zgodbe »novih primitivcev« niso bile abstraktne, temveč so anekdote in junake pobirale med mimoidočimi na sarajevskih ulicah. Danes ni več nobena skrivnost, da sta Pišonja in Žuga zares ukradla kasetofon iz invalidskega doma ter z ukradenim avtobusom potovala na morje, da je bilo v »mahali« veliko Ibrov, ki so s harmoniko blažili bolečine, prav tako pa se ni težko identificirati s premnogimi italijanskimi vodovodnimi inštalaterji, ki so v Medjugorju iskali majhno zgodbo o veliki ljubezni. Z novim primitivizmom je umetnost dobila nove označevalce – odenke svobode, neposrednost in človeško toplino. Gibanje se je obrnilo k delavskemu človeku in tudi delovno ljudstvo se je z lahkoto poistovetilo z njim. Zato nikogar, razen socialističnih funkcionarjev, ni presenetilo, ko je skladba *Zenica blues* Zabranjenog pušenja zmagala v oddaji *Hit meseca* za leto 1984.

Od podzemlja do trenda

Te noči se je v Sarajevu slavilo na veliko. Zmagala je skupina, kateri je založba nedolgo tega svetovala naslednje: naj za album pripravi več pesmi o humanizmu, prijateljstvu in ljubezni, manj pa takih o nasilju in primitivnosti, kajti delovni ljudje namreč v trenutkih intime in sprostitve potrebujejo predvsem takšne vsebine; da naj zamenjajo pevca, ki ima takšno čeljust, da bi lahko pel dve pesmi hkrati – namesto njega naj si raje omislijo simpatično pevko čedne zunanosti in spodobnega obnašanja; naj odrske nastope prilagodijo okvirom civiliziranega ve-

denja; in naj v verzu »vsi čakajo na potni list, da pobegnejo iz države« spremenijo besedico »vsi« v »nekateri«, sicer bodo izničili vse napore skupnosti, ki želi delovnega človeka osvoboditi vseh načinov izkoriščanja.

Novi primitivizem je torej sredi ulice obračunal z dominantnimi (oziroma zapovedanimi) oblikami obnašanja v socialistični družbi. V zgodnji fazi se je politike »dotaknil« le tako, da jo je povsem ignoriral. Namesto nje je ljudem serviral zadušene »tekovine« rock'n'rolla (kot so svoboda, ljubezen, mladostni zanos in svetovljanstvo) ter jih tako spomnil na majhne radosti, ki bogatijo naša življenja. V Pozabi se je zakuhalo gibanje, ki se je kmalu kot virus razširilo na vse strani in postalo kulturna smer v pravem pomenu te besede; morda ni bilo najbolj množično, vsekakor pa je premoglo izredno neposrednost in obilico izvrstnega humorja. Kar je danes shranjeno v *Slovarju sarajevskega žargona* Narcisa Saračevića, so novoprimitivci vnesli v svojo poezijo, na radijske in televizijske frekvence ter s tem »okužili« življenje in besedni zaklad neke generacije. Za potrebe gibanja, kateremu so pripadali ali se iz njega napajali tudi Bombaj Štampa, Zvono, Plavi Orkestar in Crvena Jabuka, je njegov ideolog **Elvis J. Kurtović** sestavil tudi *Manifest novega primitivizma*.

Vsa zadeva je zato kmalu ušla z vajeti – biti del novega primitivizma je postalo trend in moda. V enem izmed prvih intervjujev po prvencu *Das Ist Walter* (1984) skupine Zabranjeno pušenje je njen pevec in soustanovitelj **Dr. Nele Karajlić** dejal, da se je moč novega primitivizma najprej zasidrila v modi in da je trikotnik Pariz–Lon-

don–New York zamenjal močnejši »modni četverkotnik« Vratnik–Marin dvor–Malta–Alipašino polje. »Mainstream« je nekritično vdrl v njihovo bližino in gibanje je storilo edino, kar mu je v tistem trenutku preostalo, da je lahko ohranilo svoj pravi jaz: na izrednem VII. plenumu se je leta 1987 soglasno samoukinilo pred televizijskimi kamerami. Ali, bolje rečeno, vrnilo v svoje izhodišče, torej *underground*, saj kasnejših epizod Top liste nadrealista, poezije Elvise J. Kurtovića (na čelu z izjemnim recitalom *Ko te kara, nek ti piše pjesme*) in izbranih vinjet Zabranjenog pušenja vseeno ne smemo obravnavati ločeno.

Junaki, ki so ponarodeli

Pripoved o skupini Zabranjeno pušenje, na katero je osredotočena tokratna razstava, je zgodba o mulcih iz soseščine, sošolcih iz II. gimnazije, ki so v specifičnem duhu predolimpijskega Sarajeva ozvočili lokalne mite in posebnosti ter jih shranili pod umetniško vizijo Novega primitivizma. Številni prezrti liki sarajevskega vsakdana so v rock'n'roll vstopili kot junaki njihovih pesmi. Zabranjeno pušenje je z vsakega lokalnega dogodka, kot je bila na primer poslovilna tekma nogometša Asima Ferhatovića, naredilo širši ep za večne čase. Njihova besedila so pravzaprav nikdar realizirani filmski scenariji, je že konec osemdesetih let ugotavljal takratni filmski kritik Nina **Aleksandar Kostić**. Z izrednim občutkom za poulične komentarje so postali del javnega življenja in najbolj prepoznaven zvokovno-pomenski označevalec nove, postindoxovske generacije Sarajeva. Novoprimitivci se niso oblačili kot Goran Bre-

gović, on pač!

Trideset let pozneje se je marsikaj spremenilo – svet je drugačen, politični sistem tudi, generacije so odrasle, le oni in njihovi junaki (Pišonja in Žuga, Šeki, Guzonja in sin, Selena, Hakija, Šefket Ramadani in seveda – deklince, ki jim diši koža) so še vedno isti. Ne verjamete? Nedavna politična kadrovanja so lep primer »guzenja«, vendar nisem mislil na to, zato naj tako, kot sem začel, sestavek tudi končam – z anekdoto.

Pred dobrimi desetimi leti smo v **MKC Pri Rdeči Ostrigi** prejeli telefonski klic Zabranjenog pušenja, češ da se vračajo s turneje po Nemčiji in da se jim ne ljubi voziti še celo noč naravnost do Sarajeva; zato so pripravljene v zameno za prenočišče z zajtrkom odigrati brezplačen koncert. Še danes smo si enotni, da jih v tako dobri »postjugoslovanski« formi nismo slišali nikoli prej in nikoli pozneje. Pričakovani rutinski špil je bil namreč vse kaj drugega kot »čim prej izpolnimo dogovor in hop v posteljo«. »Il' si bos il' si hadžija,« je nekoč ugotavljal bend, v povezavi s katerim velja, da v Bosni kraj, ki je bogu za hrbtom, označujejo z izrazom, »da tam ni igralo niti Zabranjeno pušenje«. In oni so to drugo. ✕

📍 Razstava *Zabranjeno pušenje: Novi primitivizem za začetnike* bo obsegala 70 avtentičnih eksponatov. Kot napovedujejo, bo njena vsebina v pomoč vsem tistim, ki še ne vedo, kako je pred 30 leti zaživelo eno najpomembnejših gibanj v tem delu Evrope in katerega pomemben del je bila prav skupina Zabranjeno pušenje.

V kleti v Ulici Fuada Midžića je nastalo gibanje, ki se je kot virus razširilo na vse strani nekdanje skupne države in postalo prava kulturna smer.

Page: 27

Reach: 118000

Country: SLOVENIA

Size: 876 cm2

3 / 3

V trenutni postavi skupine Zabranjeno pušenje, ki je skozi zgodovino doživela kar precej sprememb in reinkarnacij, od ustanovnih članov vztraja le še Sejo Sexon, ki je zdaj edini Sarajevčan v zasedbi. Fotografija: Saša Midžor Sučić